

İç Anadolu Bölgesi'nde Baş Ağrılarına Karşı Kullanılan Halk İlaçları

Headache Folk Remedies Used in Central Anatolia Region

Eriş ASİL*

Mekin TANKER**

Sevgi ŞAR*

ÖZET

Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesi'nde baş ağrılarına karşı kullanılan halk ilaçları incelenmiştir. Oral Tradisyon Tekniği kullanılarak toplanan materyal üzerinde Tıp ve Eczacılık Tarihi ile Farmakognozi Bilimleri açısından değerlendirmeler yapılmış, istatistik sonuçlar elde edilerek konu tartışılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, İç Anadolu Bölgesi'nde 28 drogdan oluşan 23 ilaç baş ağrılarına karşı kullanılmaktadır. Bu 28 droğun 24 tanesi bitkisel, 3 tanesi hayvansal ve 1 tanesi ise mineral kaynaktır. 28 drogdan 4 tanesi günümüzde de ilaç olarak modern tedavide kullanılmakta olup 24 tanesi modern tedaviden kaldırılmıştır. Ancak bunların 5 tanesinden çeşitli etken maddeler elde edilmektedir.

SUMMARY

In this study, the headache folk remedies which are used in Central Anatolia Region have been investigated. The materials which are collected by using Oral Tradition Thecnic have been evaluated, various statistical results obtained and discussed from the point of view of History of Medicine and Pharmacy and Pharmacognosy.

Redaksiyona verildiği tarih: 23 Mayıs 1984

* Eczacılık Tarihi ve İşletmeciliği Bilim Dalı, Eczacılık Fakültesi, Ankara Üniversitesi.

** Farmakognozi Anabilim Dalı, Eczacılık Fakültesi, Ankara Üniversitesi,

According to the results: Twentythree headache folk remedies which are obtained from 28 drugs are used in Central Anatolia Region. Of these, 24 drugs are obtained from plants, 3 are from animals and only 1 drug is mineral originated. Four of these 28 drugs are still used as remedy in our times and 24 of them are not used in modern therapy. But various active principles are extracted from 5 of these drugs.

Anahtar Kelimeler: Baş ağrısı, Halk İlacı

Bilindiği gibi baş ağrısı insanların en çok şikayet ettikleri rahatsızlıklardan biridir. Baş ağrısının çok çeşitli nedenleri olduğu tesbit edilmiştir. Ancak, hâlâ sebebi bilinmeyen baş ağrısı türleride bulunmaktadır. Günümüzde baş ağrıları çeşitli yöntem ve ilaçlarla tedavi edilmektedir. Sebebi bilinmeyen baş ağrılarında ise genellikle semptomatik tedavi uygulanmaktadır.

Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesi'nde baş ağrılarına karşı kullanılan halk ilaçları ele alınmış ve bunlar üzerinde Tıp ve Eczacılık Tarihi ile Farmakognozi açısından incelemeler yapılmıştır.

ALAN ÇALIŞMALARI

Materyal ve Metod:

Çalışmanın materyalini İç Anadolu Bölgesi'nde oturan halktan toplanan bilgiler oluşturmaktadır. Materyalin toplanması için uygulanan yöntem ise Sahada Folklor Derleme Yöntemlerinden en yaygın olarak bilinen Oral Tradisyon Tekniğidir (13). Tekniğin uygulanması için Özel Kayıt Formları* geliştirilmiştir (28).

İç Anadolu Bölgesi'nde Baş Ağrılarına Karşı Kullanılan Halk İlaçları

1. Patates dilimlenir, üzerine toz edilmiş kahve serpilerek alna bağlanır.
2. Başın tepe kısmındaki saçlar kesilir, kına serpilir.
3. Bir avuç tere tohumu dövülür, birkaç çorba kaşığı bal ile karıştırılır, günde üç defa bir çay kaşığı yenir.

* Araştırma ile ilgili formlar A. Ü. Eczacılık Fakültesi Eczacılık Tarihi ve İşletmeciliği Bilim Dalı Arşivi'ndedir.

4. Bir miktar kâfur, gül yağında ezilerek alın ve şakaklara sürülür.
5. Limon dilimlenir, üzerine çekilmiş kahve serpilerek alna bağlanır.
6. Fındık büyüklüğünde afyon, gül yağı ile ezilir, alın ve şakaklara sürülür.
7. Yarım fincan sirkeye 4-5 damla badem yağı ilave edilip şakaklara sürülür.
8. Birkaç ceviz yaprağı alna bağlanır.
9. Birkaç damla kekik yağı pamuğa damlatılıp kulak arkalarına ve başın ağrıyan bölgelerine sürülür.
10. İki çorba kaşığı çörekotu tohumu dövülür, bir miktar gül suyu ile karıştırılarak başa sürülür.
11. Bir kahve kaşığı kına, bir çorba kaşığı tereyağı ile karıştırılıp eritilir. Bu eriyikten burna birkaç damla damlatılır.
12. Bir bez parçası sirkeye batırıldıktan sonra ense ve şakaklara uygulanır.
13. Bir avuç kına su ile bulamaç haline getirilir ve saçlı deriye sürülür.
14. Birer avuç arpa ve çavdar kavrulur, toz edilir ve kahve gibi pişirilip içilir.
15. Siyah turp soyulduktan sonra dilimlenip bir bezle alna bağlanır.
16. Bir fincan haşhaş tohumu iki bardak suda pişirilir, ılık lâpa halinde başa bağlanır.
17. Az miktarda kâfur ve nohut büyüklüğünde afyon bir miktar alkolde eritilir, alna ve şakaklara pamukla sürülür.
18. Birer avuç ebegümeci yaprağı, papatya çiçeği ve arpa su ile yarım saat kaynatılır, süzülür, ayaklar ve şakaklar bu süzüntü ile ovulur.
19. Bir yumurta sarısı, bir kahve kaşığı tuzla karıştırılır, bu karışım bir beze dökülerek başa sarılır.

20. Bir avuç kekik, iki su bardağı gül suyunda 15 dakika bekletildikten sonra süzülür. Bu süzüntüye bir bez parçası batırılarak alna ve şakaklara uygulanır.
21. Bir avuç. kişniş meyvası bir miktar suda kaynatılır, süzülür ve bu süzüntüden bir bardak içilir.
22. Kahve kavrulur, çıkan koku koklanır.
23. Birkaç marul yaprağı sirkeye batırılarak yenir.

İç Anadolu Bölgesi'nde Baş Ağrılarına Karşı Kullanılan Halk İlaçlarının İçerdiği Drogların İncelenmesi

Afyon, Apium (28)

Afyonun içerdiği alkaloitlerin ağrı kesici etkisi bilinmektedir. Ancak baş ağrılarını kesmek amacıyla haricen kullanımına literatürde rastlanmamıştır.

Alkol, Alcohol (28)

Halk, baş ağrılarını kesmek için hazırladığı ilaçta alkolü, diğer drogları eritici olarak kullanmıştır. Sistemik bir etkisi olmadığı düşünülmektedir.

Arpa, Fructus Hordei (28)

Arpanın bilinen yapı ve etkileri gözönüne alındığı zaman baş ağrılarında etkili olacağı şüphelidir.

Badem Yağı, Oleum Amygdalae

İç Anadolu Bölgesi'nde doğal olarak yetişen ve kültürü yapılan *Amygdalus communis* (*Prunus amygdalus*) (Rosaceae) bitkisinin tohumlarından elde edilen sabit yağdır. 1930, 1940, 1948 ve 1974 Türk Kodekslerinde kayıtlı olan badem yağı bazı krem, pomat ve burun damlalarının yapısına girmektedir (5, 17).

Literatürde badem yağının baş ağrılarında karşı kullanımına rastlanmamıştır.

Bal, Mel

Balansı *Apis mellifera* (Apidae) tarafından peteklerde biriktirilen tatlı maddelerdir. Bal, balansının çiçek nektarlarından topladığı özsu içindeki sakkarozun arının midesinde inversiyonu ile oluşmaktadır (29). 1930, 1940 ve 1948 Türk Kodekslerinde kayıtlı olan bal, müshil ve midevi olarak verilmektedir (6, 20). İçerdiği ozlar ve vitaminlerden dolayı besleyici lavman olarak kullanıldığı gibi çocuklarda laksatif etkisi görülmektedir (29).

M. Ö. 7-8 inci yüzyıla ait tıbla ilgili tabletlerde adına rastlanan drog, eski Mısır'da yaralara karşı ve purgatif olarak kullanılmıştır (4). DİOSCORİDES (14), balın öksürük kesici, yaraları iyileştirici ve iştah açıcı olarak kullanıldığını kaydetmektedir. Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar devrinde (2, 3), göğüs yumuşatıcı ve öksürük kesici olarak kullanılmıştır. İlk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'ye kayıtlı olan drog (16), eski Mısır çarşısında çok aranırdı (12).

Literatürde balın baş ağrılarına karşı kullanıldığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

Ceviz Yaprağı, Folia Juglandis

İç Anadolu Bölgesi'nde kültürü yapılan *Juglans regia* (Juglandaceae) bitkisinin yapraklarıdır. Droğun bileşiminde tanen, reçine, uçucu yağ ve juglon adlı boya maddesi bulunmaktadır (5, 8, 17, 24). Drog, büzücü etkisinden dolayı gargara halinde kullanıldığı gibi, pomat ve liniment halinde egzemada da kullanılmaktadır (30). İhtiva ettiği acı maddeden dolayı iştah açmakta, depüratif, kabız ve kan şekerini azaltıcı etkileri görülmektedir (8, 10).

Osmanlılar devrinde (2) drog olarak kullanılan bitkiden, İBNİ SİNA'da eserinde bahsetmektedir (25). Eski Mısır çarşısında aranan bir drog olan ceviz yaprağının (27), kan temizleyici ve damla hastalığına karşı kullanıldığı bildirilmektedir (15).

Ceviz yaprağının, halkın kullandığı şekilde yarar sağlayamayacağı kanaatine varılmıştır.

Çavdar

İç Anadolu Bölgesi'nde kültürü yapılan *Secale cereale* (Gramineae) bitkisinin tohumlarıdır. Çavdar ununda çavdar mahmuzu bulunursa,

kullanan kişilerde sakatlık veya ölümlerle sonuçlanan zehirlenmelerle karşılaşmaktadır.

Çavdarın ağrı kesici etkisi literatürde kayıtlı değildir.

Çörekotu Tohumu, Semen Nigellae sativae

Nigella sativa (Ranunculaceae) bitkisinin olgunlaştıktan sonra toplanıp güneşte kurutulmuş tohumlarıdır. Hoş kokusundan dolayı koku ve tat vermek amacıyla kullanılmakta, ayrıca diüretik, karminatif, stomaşik, antispazmodik ve pürgatif etkileri bilinmektedir (7, 17, 23). Droğun bileşiminde uçucu ve sabit yağ, tanen, şekerler, bir çeşit saponozit ve nigellin alkaloidi bulunmaktadır (7, 17).

DİOSGORİDES'in (14) eserinde emenagog, diüretik, analjezik ve antihelmantik olarak kullanıldığı kaydedilen drog, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar devrinde (2,3) midevi ve afrodizyak olarak kullanılmaktaydı. Eskiden Mısır çarşısında çok satılan droğun, farmakolojik etkilerinden XVII ve XIX yüzyıl eserlerinde de söz edilmektedir (12).

Droğun spazm çözücü ve ağrı kesici etkileri literatürde kayıtlıdır, ancak baş ağrılarına karşı haricen bu etkiyi sağlaması çok şüphelidir.

Ebegümece Yaprağı ve Çiçeğı, Folia Malvae, Flores Malvae

İç Anadolu Bölgesi'nde doğal olarak yetişen *Malva silvestris* (Malvaceae) bitkisinin çiçek açma zamanı toplanıp kurutulmuş yaprak ve çiçekleridir. Bitkinin yaprak ve çiçekleri bol miktarda müsilaj taşımaktadır (9, 29). Droğun bu yumuşatıcı özelliğinden dolayı boğaz ve göğüs hastalıklarında infüzyon ve dekoksasyon halinde, bazı deri hastalıklarında ve çibanların tedavisinde harican lapa şeklinde kullanılmaktadır (7, 9, 10, 17, 24).

Halk hekimliğinde çok eskiden beri kullanılan drog, DİOSCORİDES (14) tarafından cilt hastalıklarında kullanılmıştır. AL-BİRÜNİ ve İBNİ SİNA'nında kaydettiği drog (25), Osmanlılar ve Anadolu Selçukluları devrinde (2, 3) öksürük kesici ve göğüs yumuşatıcı olarak kullanılmıştır. Eski Mısır Çarşısında çok satılan ebegümecine (12), ilk kodekslerimizden Düstur al-Edviyede de rastlanmaktadır (16).

Droğun literatürde haricen baş ağrılarına karşı kullanıldığını gösterir bir kayda rastlanmamıştır.

Gül Yağı ve Gül Suyu, Oleum Rosae, Aqua Rosae

Gül yağı, *Rosa damascena* (Rosaceae) bitkisinin petallerinden su buharı distilasyonu ile elde edilmektedir. Bileşiminde başlıca sitranelol, geraniol, nerol bulunmakta ve kozmetik, şeker, likör ve sabun sanayiinde kullanılmaktadır (17). Gül suyunun hafif laksatif etkisi bilinmektedir (17).

Literatürde droğun baş ağrılarına karşı kullanımına rastlanmamıştır.

Haşhaş Tohumu, Semen Papaveris

İç Anadolu Bölgesi'nde kültürü yapılan *Papaver somniferum* (Papaveraceae) bitkisinin tohumlarıdır. Bileşiminde sabit yağ vardır (29). Bazen tohumlar kapsül parçalarından iyi temizlenmemiş olduklarından veya saklama koşullarına bağlı olarak çimlenmeleri nedeniyle alkaloid taşıyabilirler. Bundan dolayı uyutucu ve ağrı kesici etki yapabilirler. Eskiden eczacılıkta infüzyonları gargara halinde diş ağrılarında karşı ve çocuklarda uyku verici olarak kullanılan tohumlar, bugün yemeklik yağ elde edilmesinde kullanılmaktadır (29).

Eski Mezopotamya'da ağrı giderici ve uyuşturucu olarak bilinen droğu (18), DİOSCORİDES (14) baş ve diş ağrılarında karşı ve uyku verici olarak kullanıldığını kaydetmektedir. AL-BURUNİ'nin (25) öksürük tedavisinde kullanıldığını bildirdiği haşhaş tohumu, eski Mısır çarşısında çocuklara uyku verici olarak aranırdı (12).

Normal olarak alkaloid taşımaması gereken droğun ağrı kesici etkisi yoktur.

Kâfur, Camphora

Tropik ülkelerde kültürü yapılan *Cinnamomum camphora* (Lauraceae) ağacının gövde kabuğu ve odununun distilasyon ürünüdür. Ateşli hastalıklarda ve uyuşturucu maddelerle olan zehirlenmelerde kullanılan kâfurun (17), karminatif ve santral sinir sistemi üzerine stimulan etkisi olduğu, romatizma gibi hastalıklarda ağrılı eklemlere sürüldüğü kaydedilmektedir (1). 1930, 1940, 1948 ve 1974 Türk Kodekslerine kayıtlı olan droğun, dahilen kalp ve solunum analeptiği, haricen akciğer ve solunum yolları antiseptiği, rubefiyen ve ağrı kesici etkileri bilinmektedir (8, 10, 17, 20, 30).

Drog, çok eski çağlardan beri tanınmakta olup ağrı kesici, anti-septik ve solunum uyarıcısı olarak kullanılmıştır. İBNİ SİNA'nın (25) solunum uyarıcısı olduğunu bildirdiği drog, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar devrinde rubefiyan olarak kullanılmıştır (2,3). İlk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de de (16) kayıtlı olan drog, eski Mısır çarşısında çok satılırdı (27).

Droğun bölge halkı arasında kullanılışı, bilinen yapı ve etkilerine uygunluk göstermektedir.

Kahve Çekirdeği, Semen Coffeae

Tropik ülkelerde doğal olarak yetişen ve kültürü yapılan çeşitli *Coffea* (Rubiaceae) türlerinin varyetelerinin temizlenmiş ve kurutulmuş tohumlarıdır. Bileşiminde tanen, uçucu yağ, sabit yağ, şeker ve kafein ihtiva eder (8, 9, 29). İçerdiği tanenden dolayı alkaloit ve narkotiklerle zehirlenmelerde antidot olarak kullanılan drog, iyi bir koku ve tad değiştiricidir (8, 9, 17). Droğun bileşiminde bulunan kafein düşük dozlarda damarları genişletmek suretiyle stimülan etkisi vardır (10). Ayrıca kalbi kuvvetlendirdiği, sindirimi kolaylaştırdığı, böbrek damarlarını genişleterek idrarı artırdığı ve solunumu hızlandırdığı bilinmektedir (10). Kavrulmamış kahve tanelerinden hazırlanan infüzyonlar romatizma ve gut hastalıklarında kullanılmıştır (8, 9, 23). Fazla miktarda alındığı takdirde kahvenin stimülan etkisi fazlalaşmakta, kalb atışı artmakta ve kulak uğultularına neden olmaktadır (17). Drog, tanenden dolayı hafif dezenfektan ve peklik yapıcı tesire sahiptir (19).

Düstur al-Edviye'de (16) kayıtlı olan drog, eski devirlerde sindirim kolaylaştırıcı, antidot ve kabız etkilerinden dolayı kullanılmaktaydı.

Literatürde kahvenin baş ağrılarını kesici sistemik bir etkisine rastlanmamıştır.

Kekik Otu ve Yağı

Labiatae familyasından kekik kokulu çeşitli bitkilerin kurutulmuş toprak üstü kısımları ve bu bitkilerden elde edilen yağdır. İçinde timol, karvakrol gibi fenolik maddeler bulunan bir uçucu yağ içermektedir, ayrıca tanen ve flavanoidler bulunmaktadır (7,8,17,30).

Kekik otu, bileşimindeki uçucu yağda bulunan timol ve karvakrolden dolayı antiseptik özellik ve bağırsak kurtlarını düşürücü etki göstermektedir (7, 30). İnfüzyonunun antispazmodik, stomaşık, karminatif, diüretik ve kan dolaşımını hızlandırıcı etkileri bilinmektedir (8, 10, 17, 20). Drog ayrıca, ufak dozlarda balgam söktürücü ve sınırları kuvvetlendiricidir (7,8). Bronş salgılarını dilüe edici özelliğinden dolayı ekstreleri öksürük şuruplarına katılmaktadır (20,30). Kekik yağının fungusid etkisinden dolayı patojen mantarların yaptığı dermatiti erde kullanıldığı kaydedilmiştir (21). Bazı *Origanum* (*Labiatae*) türlerinden de "kekik yağı" adı verilen bir uçucu yağ elde edilmektedir (30).

Kekik otu eskiden beri midevi, yatıştırıcı ve antispazmodik olarak kullanılmıştır. Eski Mezopotamya'da da tanınan droğu (26), *DİOSCORİDES* (14) ve *İBNİ SİNA* (25) eserlerinde kaydetmektedirler. Osmanlılar devrinde midevi olarak kullanılan drog (2), ilk kodekslerimizden *Düstur al-Edviye*'de (16) de kayıtlıdır.

Droğun bilinen yapı ve etkileri göz önüne alındığı zaman, haricen baş ağrılarını kesici etki göstermesi şüphe ile karşılanabilir.

Kına Yaprağı, *Folium Lawsoniae* (28)

Literatürde kınanın baş ağrılarına karşı kullanımına rastlanmamıştır.

Kişniş, *Fructus Coriandri*

İç Anadolu Bölgesi'nde doğal olarak yetişen *Coriandrum sativum* (*Umbelliferae*) bitkisinin tamamen olgunlaştıktan sonra toplanıp güneşte kurutulmuş meyvalarıdır. Bileşiminde nişasta, tanen, şeker, sabit ve uçucu yağ bulunmaktadır (7). Drog, iştah açıcı, yatıştırıcı ve bağırsak gazlarını giderici olarak infüzyon halinde kullanılmıştır (7, 10, 17, 20, 23). Az miktarı afrodisyak ve uyarıcı etkili olup, fazlası sarhoşluk ve dalgınlıkla başlayan bir zehirlenme yapar (7,20). *Fructus Coriandri* bugün şekercilikte, likör hazırlamakta ve baharat olarak kullanılmaktadır (7,17).

Kişniş, çok eski çağlardan beri tanınmakta olup, eski Mezopotamya'da ve Mısırlı'lar zamanında kullanılmıştır (27). *DİOSCORİDES* (14), *İBNİ SİNA* ve *AL-BİRUNİ*'nin eserlerinde rastlanan

drog (25), Anadolu Selçukluları devrinde (3) gaz söktürücü, Osmanlılar devrinde (2) baharat olarak kullanılmıştır. İlk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de (16) kayıtlı olan drog, eskiden Mısır çarşısında çok aranırdı (12).

Kişnişin ağrı kesici etkisi literatürde kayıtlı değildir.

Limon Kabuğu, Pericarpium Citri (28)

Limon kabuğunun ağrı kesici etkisi bilinmemektedir.

Marul Yaprağı

Bir kültür bitkisi olan *Lactuca sativa* (Compositae)'nin yaprağıdır.

Bileşiminde E vitamini bulunan marul (11), çok eski çağlardan beri kullanılmakta olup, DİOSCORİDES (14)'in eserinde stomaşık olduğu kaydedilmiştir.

Literatürde droğun baş ağrılarına karşı kullanımına rastlanmamıştır.

Papatya, Flores Chamomillae (28)

Literatürde droğun ağrı kesici etkisine rastlanmamıştır.

Patates

İç Anadolu Bölgesi'nde kültürü yapılan *Solanum tuberosum* (Solanaceae) bitkisinin yumrularıdır. Yumrular, nişasta (*Amylum Solani*) yönünden zengin olup, A vitamini taşımaktadır (11,17). Yeşil bitki ve meyvalarında bir gliko alkaloid olan Solanin bulunmaktadır (31).

Literatürde patateslerin baş ağrılarına karşı etkili olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır.

Sirke, Acetum (28)

Sirkenin ağrı kesici etkisi bilinmemektedir.

Tere Tohumu, Semen Lepidiae

İç Anadolu Bölgesi'nde kültürü yapılan *Lepidium sativum* (Cruciferae) bitkisinin tohumlarıdır. Bileşiminde heterozit bulunmakta ve antiskorbit etki göstermektedir (23).

Osmanlılar devrinde (2) baş ağrısına karşı ve afrodisyak olarak kullanılan drog, DİOSCORİDES (14) tarafından da kaydedilmiştir.

Droğun, halkın kullandığı şekilde bir yarar sağlamayacağı kanaatindeyiz.

Tereyağı

Sütün üzerinde ki % 30-35 nisbetinde yağ ihtiva eden krema, süt, yoğurt gibi tereyağı elde edilecek maddelerin dövme, karıştırma veya çalkalama suretiyle yağ globüllerinin bir araya gelmesiyle elde edilmektedir (22).

Tereyağının ağrı kesici etkisi bilinmemektedir.

Turp

İç Anadolu Bölgesi'nde kültürü yapılan *Raphanus sativus* (Cruciferae) bitkisinin kökleridir.

Çok eski çağlardan beri kullanılmakta olan drog, Mezopotamya kodeksinde kayıtlı olup (4), DİOSCORİDES (14) tarafından kusturucu olarak kullanılmıştır.

Droğun halkın kullandığı şekilde bir yararı olmayacağı düşüncesindeyiz.

Tuz, Natrii Chloridum (28)

Literatürde tuzun ağrı kesici etkisine rastlanmamıştır.

Yumurta

Gallus domesticus temminck (Phasianidae)'un taze yumurtalarıdır. Yumurtanın % 30 unu oluşturan yumurta sarısı yağ, vitellin, su, inorganik tuzlar, laktik asit ve renkli maddeler ihtiva etmektedir (6). BİNGÖL (11), yumurta sarısında A,E vitaminleri, biotin (pantotenik asit) ve B₆ vitamini bulunduğunu kaydetmektedir. Yumurtanın % 58 ini teşkil eden yumurta akı ise ortalama olarak % 85 su taşıyan bir albümin çözeltisi olup, az miktarda sodyum, potasyum klorür ve yağ ihtiva etmektedir (6).

Önemli bir besin maddesi olan yumurtanın ağrı kesici etkisi bilinmemektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırmada İç Anadolu Bölgesi'nde halk arasında baş ağrılarına karşı 23 ilaç terkininin kullanıldığı saptanmıştır. Bu ilaçlar 28 drogdan yapılmaktadır. Baş ağrılarına karşı kullanılan halk ilaçları Bölgede kullanıldığı saptanan tüm halk ilaçlarının (926 adet) % 4.026 sını oluşturmaktadır.

. Bu 28 drogdan:

24 tanesi bitkisel

3 tanesi hayvansal

1 tanesi mineral kaynaklıdır.

24 bitkisel kaynaklı drog 22 bitkiden elde edilmektedir. Bunlardan:

5 tanesi bölgede doğal olarak yetişmekte

11 tanesinin bölgede kültürü yapılmakta

3 tanesi bölgede yetişmemekte

3 tanesi ise ülkemizde yetişmemektedir.

28 drogdan:

4 tanesi günümüzde de ilaç olarak kullanılmakta, 24 tanesi ise ilaç olarak kullanılmamaktadır.

Bugün ilaç olarak kullanılmayan bu 24 droğun 5'inden çeşitli etken maddeler elde edilmektedir.

Bu araştırmada halk arasında baş ağrılarına karşı kullanıldığı saptanan drogların hemen hepsi çok eski devirlerden beri bilinen ve klasik yazarlarca ilaç olarak kaydedilen droglardır.

Halkın ilaç olarak kullandığı 28 drogdan ancak 2 tanesi bilinen etkilerine uygun olarak kullanılmaktadır. 26 tanesinin ise kimyasal yapıları ve bilinen etkileri dikkate alındığında baş ağrılarına karşı etki sağlamalarını şüpheyle karşılamaktayız. Örneğin, kahve çekirdeği kavrulurken çıkan buharının teneffüs edilmesi gibi. Burada bir dekarboksilasyon olayı vardır ve solunan havada karbon dioksit ve karbon monoksit artar (29). Solunan bu havanın baş ağrısını kesmesi

beklenmez. Ayrıca halk arasında baş ağrısına karşı kullanılan ilaçların çoğunun haricen kullanılması da ilginç bir bulgudur. Ancak özellikle kırsal yörede yaşayan halkın yaygın olarak kullanıldığı ve yarar sağladığı iddia edilen halk ilaçları üzerinde bilimsel çalışmaların sürdürülmesinin lüzumuna inanmaktayız. Bu çalışmalar, tıp ve eczacılık literatürüne yeni bilgi ve boyutlar kazandırabilecektir.

LİTERATÜR

- 1- **Altınkurt, O.**, Farmakoloji (I), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara (1981).
- 2- **Asil, E.**, Osmanlı Saray Eczacılığı ve Osmanlılar Devrinde Kullanılan Drogların Farmakoloji ve Farmakognozi Yönünden İfade Ettiği Değerler (Doktora Tezi), A. Ü. Eczacılık Fakültesi, Ankara (1974).
- 3- **Asil, E.**, Anadolu Selçukluları Devri Tıp ve Eczacılık Kurumu (Doçentlik Tezi), Ankara (1979).
- 4- **Baylav, N.**, Eczacılık Tarihi, Yörük Matbaası, İstanbul (1968).
- 5- **Baytop, A.**, Farmasötik Botanik, Baha Matbaası, İstanbul (1977).
- 6- **Baytop, T.**, Hayvani Droglar, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul (1953).
- 7- **Baytop, T.**, Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul (1963).
- 8- **Baytop, T.**, Farmakognoziye Giriş, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul (1966).
- 9- **Baytop, T.**, Farmakognozi Ders Kitabı (2), Baha Matbaası, İstanbul (1971).
- 10- **Bezanger-Beauquesne, L., Pinkas, M., Torek, M.**, Les Plantes Dans la Therapeutique Moderne, Editör: Maloine S. A. 27, ruede l'Ecole de Medicine, 75006 Paris (1975).
- 11- **Bingöl, G.**, Biyokimya, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara (1978).
- 12- **Demirhan, A.**, Mısır Çarşısı Drogları (Doktora Tezi), Sermet Matbaası, İstanbul (1975).
- 13- **Goldstein, K. S.**, Sahada Folklor Derleme Metotları (Çev. Ahmet E. Uysal), Başkanlık Basımevi, Ankara (1977).
- 14- **Gunther, R. T.**, The Greek Herbal of Dioscorides, Hafner Publishing Co, New York (1959).
- 15- **Güley, M.**, Samsun ve Trabzon Bölgesi Tıbbi ve Zehirli Bitkilerden Başlıcalarının Farmakodinamik Etkileri ve Tedavideki Önemleri (Doktora Tezi), A. Ü. Basımevi, Ankara (1953).
- 16- **Hüseyin, S.**, Düstur al-Edviye, Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, İstanbul (1874).
- 17- **Karamanoğlu, K.**, Farmasötik Botanik Ders Kitabı, A. Ü. Ecz. Fak. Yayınları sayı: 24, Ankara (1973).

- 18- **Major, R. H.**, A History of Medicine, Press of Menasha, USA (1954).
- 19- **Öktel, N. M.**, Farmakoloji **1**. Fasikül, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara (1964).
- 20- **Oktel, N. M.**, Farmakoloji **2**. Fasikül, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara (1965).
- 21- **Öktel, N. M.**, Farmakoloji **3**. Fasikül, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara (1967).
- 22- **Özalp, E.**, Süt ve Mamulleri Teknolojisi Öğrenci Ders Notları, A. Ü. Vet. Fakültesi (1979).
- 23- **Perrot, E., Paris, R.**, Les plantes Medicinales (**1**), Presses Universitaires de France (1971).
- 24- **Perrot, E., Paris, R.**, Les plantes Medicinales (**2**), Presses Universitaires de France (1971).
- 25- **Said, H. M.**, Al-Biruni's Book on Pharmacy and Materia Medica, Hamdard National Foundation, Pakistan, Karachi (1973).
- 26- **Sigenst, H. E.**, A History of Medicine, Oxford University Press, New York (1951).
- 27- **Şensuvaroğlu, B. N.** Eczacılık Tarihi Dersleri, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul(1970).
- 28- **Tanker, M., Asil, E., şar, S.**, İç Anadolu Bölgesi'nde Ateř Düşürücü Olarak Kullanılan Halk İlaçları, *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Mecmuası*, **13** (1,2), 193-205 (1983).
- 29- **Tanker, M., Tanker, N.**, Farmakognozi (**1**), Özişık Matbaası, İstanbul (1973).
- 30- **Tanker, M., Tanker, N.**, Farmakognozi Cilt **2**, Reman Matbaası, İstanbul (1976).
- 31- **Vural, N., Güley, M.**, Toksikoloji, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara (1978).